

Demokrat Alexander Dubček by sa dnes dožil 80 rokov

(27. 11. 1921 – 7. 11. 1992)

Alexander Dubček, osobnosť slovenského politického života a jedna z najznámejších postáv slovenských a česko-slovenských dejín, sa zapísal do európskeho a svetového povedomia v 20. storočí svojou mnohorozmernosťou človeka a politika. Cítil potreby doby. Napriek ľudským a politickým peripetiám ostal vo svojom vnútri „držiteľom“ jednej životnej línie spojenia humanizmu a demokracie. Sám sa z toho vyznal pri udeľovaní čestného doktorátu na univerzite Komenského v Bratislave v decembri 1991: „Som stúpencom mravného poňatia politiky. Mravnosť mi splýva s humanitou. Humanita, a nie násilie je mojim programom“. Ľudia jeho formátu pôsobili na spoločnosť a dávali jej nádej.

Alexander Dubček má napísaný jeho výrok na pamätnej tabuli na rodnom dome v Uhrovci, v ktorom sa narodila najväčšia slovenská osobnosť 19. storočia Ľudovít Štúr: „Nezahynie národ, ktorý sa riadi tak svojím rozumom, ako aj svojím svedomím“. Povedal tým veľa o svojom vzťahu k slovenskému národu, ktorého práva obhajoval a podieľal sa na formulovaní jeho potrieb a cieľov už vo funkcii prvého tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska v rokoch 1963 - 1967. Na pôde Univerzity Komenského sa slovenskom národe vyjadril: „Svojím prínosom prispieva k rozvoju a obohateniu európskej a svetovej vedy a kultúry. Je azda potrebný lepší dôkaz o nesmiernej vnútornej sile slovenského národa? Nie je to dostačujúce svedectvo, že môj, náš národ má svoje opodstatnenie a miesto medzi vyspelými európskymi národmi?“ A Dubčekove životné osudy sa v mnohom nelíšili od osudov slovenskej spoločnosti. Žil v rozporuplnej dobe, no vedel, že slovenský národ či slovenská spoločnosť má sociálne, kresťanské, demokratické a humanistické hodnoty. Dubček patril k hlavným kritikom režimu prezidenta a prvého tajomníka ÚV KSČ A. Novotného, ktorý sa necitlivo správal k slovenskému národu. Od začiatku 60. rokov narastali mnohé sociálne, politické a ekonomické problémy. A. Dubček sa snažil o ich riešenie. Na zasadaní ÚV KSČ v októbri 1967 okrem iného žiadal spravodlivejšie riešenie národnostných vzťahov, postavenia Slovenska a jeho orgánov v rámci ČSSR. Vo vedení komunistickej strany došlo k otvoreným sporom a Dubček zaujal Novotného post v januári 1968.

Do európskeho a svetového diania vstúpil, už na poste najvyššej politickej funkcie v KSČ, ako predstaviteľ reformného procesu v Česko-Slovensku v roku 1968 – socializmu „s

ľudskou tvárou, pokusu o uskutočnenie nového modelu spoločnosti. Išlo o dovtedy najrozsiahljšiu reformu v krajinách tzv. sovietskeho bloku (pre komunistický režim v krajinách tzv. sovietskeho bloku dovtedy nevídaným zrušením cenzúry, ďalej obnovením slobody slova, vierovyznania, verejnej samosprávy, uvoľnením volebného systému, vznikom česko-slovenskej federácie, ekonomickou reformou ako kombinácie socialistického plánovania a tržného hospodárstva, samosprávou podnikov, a pod.). Bol to prvý organizovaný a cieľavedomý pohyb, smerujúci k porážke totality. Dubček počas svojho celého života bol k ľuďom bezprostredný a mal veľkú schopnosť viesť k občanmi dialóg. Veril v dobro človeka. Vedel sa postaviť proti zneužívaniu moci a proti zaužívaným politickým stereotypom. K 20. výročiu štátneho prevratu vo februári 1948 povedal: „Je treba dôsledne a bez výhrad napraviť všetky krivdy“. Skutočne, v roku 1968 sa vo veľkom rozhybali rehabilitácie. Svoje ľudske a politické vnútro prejavil po okupácii Česko-Slovenska vojskami Varšavskej zmluvy 21. augusta 1968 na osudných rokovaníach v auguste 1968 v Moskve. Tam ho dovezli z internácie. Tvárou v tvár agresorov, ktorých neskôr nazval gaunerami, predniesol jeden zo svojich najlepších prejavov na obranu reforiem. Odmietal ozbrojený odpor, bál sa ľudských obetí. Ved' sám poznal, čo je vojna a stalinské represie, ktoré boli tvrdou súčasťou 50. rokov. Zastával vedúce politické funkcie v Trenčíne a v Banskej Bystrici v rokoch 1949 – 1955, v ktorých však niesol značne obmedzenú politickú spoluzodpovednosť za dianie okolo seba. Poznal Moskvu v roku 1956, kde tieto represie boli odsúdené v Chruščovom prejave. Študoval tam v rokoch 1956 – 1960 a mnohé politické skutočnosti si uvedomil ako fungoval stalinský systém. Najmä tieto dôvody, ako aj hrubý sovietsky nátlak za pomoci prezidenta L. Svobodu, ho viedli k podpísaniu moskovského diktátu v auguste 1968.

Diktát znamenal začiatok tzv. normalizácie (normalizačnej politiky KSČ) a obdobia neostalinizmu, resp. návratu do pomerov pred rok 1968. Lavína postupne zmietla aj Dubčeka. Vystupoval v čase nástupu politickej a občianskej neslobody, ako aj násilného zastavenia reformného procesu. V slovenskej a českej spoločnosti prevládalo sklamanie a straty nádejí na lepší život. Dubček prestal byť prvým tajomníkom ÚV KSČ v apríli 1969. Nahradil ho G. Husák, pragmatický politik, schopný štátnického a politického manévrovania. Politický tlak neostalinistov a Moskvy na čele s L. Brežnevom ho na 20 rokov vyradili Dubčeka z verejného života a zatlačili ho do pozície pracovníka v Západoslovenských štátnych lesoch. Doteraz sa vedú diskusie, či mal ostať vo funkciách od jesene 1968. No viaceré jeho vystúpenia v nasledujúcom roku svedčia o jeho presvedčení o správnosti spoločenských reforiem. V tej

súvislosti treba pripomenúť jeho márnú snahu obhajovať program reforiem pred predstaviteľmi štátov Varšavskej zmluvy v Čiernej nad Tisou a v Bratislave v lete 1968. Dôvod k politickej naivite a neúplnému odhadu situácie? V júni 1970 bol označený za hlavného predstaviteľa „pravícovo-oportunistických síl“. Okolie pritom vedelo, že v politike sa prejavoval ako otvorený človek a niekedy až príliš dôverčivý.

Rozporupnosť doby sa ukázala na A. Dubčekovi, keď bol vo funkcii predsedu Federálneho zhromaždenia Česko-Slovenska od apríla do októbra 1969. Jeho podpisy pod dve zákonné normy ho trápili celý život. Pri prvom výročí 21. augusta 1968 zasiahli proti demonštrantom v Prahe, Liberci, Brne, Bratislave, atď., ozbrojené sily česko-slovenského štátu. Demonstranti, pritom boli straty na životoch, boli z toho šokovaní. 22. augusta 1969 schválilo Predsedníctvo Federálneho zhromaždenia, samozrejme na podnet vedenia komunistickej strany, zákonné opatrenia, ktoré dalo „legitimitu“ zásahom proti demonštrantom. Druhý Dubčekov podpis bol pod ústavným zákonom z októbra 1969, ktorý predlžoval volebné obdobie zákonodárnych zborov a národných výborov, no v skutočnosti spustil lavínu politických čistiek v štátnych orgánoch. Okolnosti oboch Dubčekových podpisov sú zložitejšie, až neskôr si plne uvedomil ich dosah a to ho mrzelo najviac.

Odsudzoval spoločenské pomery v Česko-Slovensku po roku 1969 a vystupoval proti nim ako ich popredný odporca na Slovensku. Sám sústavne prenasledovaný Štátnou bezpečnosťou. Medzi významné prejavy opozície patrili práve Dubčekove listy, adresované politickým a štátnym inštitúciám v Česko-Slovensku a v krajinách Európy. V listoch žiadal zastavenie politického, sociálneho a občianskeho prenasledovania reformných komunistov. Poukazoval v nich na celkové dôsledky normalizácie a vysloval sa za dodržiavanie ľudských a občianskych práv. Bol ich zástancom a už len preto sa stal o 20 rokov jedným z popredných predstaviteľov demokratických premien v Česko-Slovensku. Dubček privítal sovietsku „perestrojku“ a politiku Michaila Gorbačova. (Pokiaľ viem, slovenskí a českí historici nenašli dokument, ktorý by svedčil o Dubčekovom záujme vstúpiť do KSČ v 80. rokoch.) Verejne vystúpil v roku 1988 v talianskom komunistickom denníku L'Unitá a v maďarskej televízii na obranu prestavby a „česko-slovenskej jari“ roku 1968. Bol si vedomý toho, že intervencia, ktorá túto jar potlačila, pribrzdila reformy v krajinách tzv. sovietskeho bloku. A súčasne, že nastal pohyb na najdôležitejšom mieste – v Moskve.

Po 17. novembri 1989 sa na demonštráciách občanov ozývalo: „Dubček na Hrad“. Mal podporu slovenskej spoločnosti a značne aj v českej. No Občanske hnutie a Verejnosť proti násiliu nechceli za prezidenta človeka spojeného s komunistickou minulosťou. Podobne to bolo s vtedajším predsedom federálnej vlády L. Adamcom. V hre bol aj pomer obsadenia vrcholných federálnych štátnych postov Slovákmí alebo Čechmi. Ani prezident G. Husák nechcel za svojho nástupcu Dubčeka. Kompromisné riešenie sa hľadalo pre jeho morálku a ľudské hodnoty, ktoré vniesol do politiky a pre jeho medzinárodnú prestíž. V. Havlovi veľmi pomohol čerstvý federálny premiér M. Čalfa (mal na starosti prípravu tzv. trojjedinej ústavy, pripravovanej od roku 1986) mu ponúkol scenár kooptácie ako aj ovplyvňovania poslancov. Uvedené okolnosti spôsobili, že sa prezidentom česko-slovenského štátu stal 29. decembra 1989 V. Havel a deň predtým predsedom Federálneho zhromaždenia ČSSR A. Dubček. V tejto funkcii bol aj po parlamentných voľbách v júni 1990.

Dubček sa stal jedným z hlavných predstaviteľov zmeny spoločenského systému po 17. novembri, spojeného so vznikom politickej a hospodárskej plurality a obnovou parlamentarizmu. Na pôde parlamentu to nemal ľahké aj preto, že predstavoval „prerušenú česko-slovenskú revolúciu“ v roku 1968, pokusu o liberalizáciu a humanizáciu socialistického spoločenského systému. Tiež preto, že predstavoval tzv. tretiu cestu k utvoreniu modelu spoločnosti s výraznou sociálnodemokratickou orientáciou. Napokon sám sa stal predsedom sociálnodemokratickej strany pred parlamentnými voľbami v lete 1992 (predtým vo Verejnosti proti násiliu). Prešiel od reformného komunizmu k demokratickému socializmu západoeurópskych sociálnych demokratov. Na druhej strane Dubček predstavoval rozdielnosť hĺbky medzi spoločenskými procesmi v rokoch 1968 a 1989. Až do svojej smrti staval svoje pôsobenie v zahraničnopolitickej a vnútro politickej oblasti na princípoch demokracie a humanizmu. Zmierňoval napätie v česko-slovenských a slovensko-českých štátoprávnych vzťahoch. Bol zástancom česko-slovenskej „skutočnej“ federácie a stúpencom česko-slovenskej vzájomnosti. Jeho životnú zanietenosť pre pozitívne spoločenské zmeny zastavila ťažká autonehoda na diaľnici neďaleko Humpolca 1. septembra 1992. Autonehoda vyvolala množstvo dohadov a spojitostí.

Svet, často viac ako doma, ho akceptoval a vyzdvihoval za rok 1968 a jeho pôsobenie po novembri 1989. Nielen za „politické človečenstvo“ si svet Alexandra Dubčeka cenil a vedel oceniť, napríklad čestným doktorátom Univerzity v Bologni či Cenou Andreja Sacharova. Bol stúpencom európskej integrácie, za účinné kroky k návratu Česko-Slovenska medzi

demokratické štáty. Niektoré vyjadrenia doma a vo svete ho označili za „duchovného“ otca sovietskej prestavby, ktorá bola v mnohom podobná roku 1968 v Česko-Slovensku. Vtedy sa v podstate začal proces spoločenských zmien v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy. Práve v tom spočíva Dubčekova pozícia, že stál na čele hnutia, ktoré sa pokúsilo uskutočniť zo socializmu, aj keď v podmienkach monopolu „vedúcej úlohy“ komunistickej strany, príťažlivý spoločenský systém. Stal sa najznámejším Slovákom, ktorý sa zapísal do európskeho a svetového povedomia v 20. storočí ako jeden z hlavných predstaviteľov reforiem v rokoch 1968 v po novembri 1989. Alexander Dubček je s manželkou pochovaný v Slávičom údolí v Bratislave.

PhDr. Jozef Žatkuliak, CSc.

autor je vedeckým pracovníkom Historického ústavu SAV